

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Ghana 2002

1. Sammanfattning

Genom president- och parlamentsvalet i december 2000 tog Ghana ytterligare ett viktigt steg i konsolideringen av ett demokratiskt styrelseskick och etablerandet av en demokratisk politisk kultur. I en sådan miljö tenderar de mänskliga rättigheterna generellt att åtnjuta en högre grad av respekt från statsmakternas sida. Det är också tydligt att respekten för de mänskliga rättigheterna i Ghana långsamt har vunnit terräng alltsedan övergången till civilt styre 1993. Stora framsteg har uppnåtts – främst vad gäller de medborgerliga och politiska rättigheterna. Inrättandet av den ombudsmannaliknande *Commission for Human Rights and Administrative Justice* (CHRAJ) år 1993 och ratificeringen av konventionerna för medborgerliga och politiska rättigheter samt ekonomiska, sociala och kulturella rättsområden år 2000 utgör viktiga steg i etablerandet av det formella regelverket på de mänskliga rättigheternas område. Med detta regelverk som utgångspunkt är det tydligt att den massmediala friheten stadigt har tilltagit. Under året som gått sedan den förra rapporten om situationen beträffande de mänskliga rättigheterna i Ghana har regimen även via en lagändring försvårat möjligheten att åtala journalister för ärekränkning. President Kufuor har också initierat en *National Reconciliation Commission* med uppgift att utreda kränkningar av de mänskliga rättigheterna under de gångna perioderna av icke-konstitutionellt styre. Även om det allmänna omdömet således är att respekten för de mänskliga rättigheterna fortsatt är på frammarsch återstår det dock ett stort antal problem på området.

Det förekommer att företrädare för de brottsbekämpande organen godtyckligt avrättar misstänkta brottslingar. Godtyckliga arresteringar och inslag av tortyr i samband med häktning förekommer likaledes. Förtroendet för polisen i de breda folklagren är därför låg. Även om förhållandena förbättrats är misären i fängelserna påtaglig. En avsevärd andel av de fängslade är s.k. *Awaiting Trial Victims*, fängslade under långa perioder i väntan på rättegång.

Trots att åtgärder vidtagits i syfte att stärka kvinnors rättigheter återstår mycket att göra härvidlag. Våld mot kvinnor är vanligt förekommande. En i vissa områden utbredd tro på häxor samt *Trokov* där flickor och kvinnor ges som gåva till präster inom den traditionella religionen utgör utmaningar för regeringen och aktivister inom området mänskliga rättigheter. En omfattande människohandel måste också bekämpas.

Kvarvarande etniska och regionala spänningar försvårar det nationella demokratiska engagemanget. Regeringen arbetar aktivt med att etablera inter-etnisk och inter-religiös dialog men konflikter blossar upp med jämna mellanrum.

Utvecklingen går trots allt i rätt riktning. Ett konsoliderat civilt styre kommer troligen att leda till ytterligare förbättringar. Det gäller dock att opposition och regeringsparti visar sig uppgiften mogen och bekänner sig till de demokratiska spelreglerna.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter

Ghana ratificerade under år 2000 ett antal av de mest centrala dokumenten om mänskliga rättigheter (MR). Enligt tillgänglig information har Ghana ratificerat MR-konventionerna enligt följande.

- * Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (2000). Landet har även ratificerat det första frivilliga tilläggsprotokollet, men däremot inte det andra tilläggsprotokollet om dödsstraffets avskaffande.
- * Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (2000)
- * Rasdiskrimineringskonventionen (1966)
- * Konventionen om avskaffande av diskriminering mot kvinnor (1986). Det frivilliga tilläggsprotokollet signerades år 2000.
- * Konventionen om barnets rättigheter (1990). De frivilliga tilläggsprotokollen om barn i väpnade konflikter samt rörande sexuell exploatering av barn har dock inte endosserats av Ghana.
- * Konventionen mot tortyr (2000)
- * Flyktingkonventionen (uppgift saknas)
- * Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter

Rapporteringskyldigheten har delvis uppfyllts, men med betydande förseningar.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv och kroppslig integritet, förbud mot tortyr

Det finns inga rapporter om av statsmakten sanktionerade politiska mord eller "försvinnanden". Det finns dock exempel på att polis- och säkerhetsstyrkor och brottsbekämpande milisgrupper utanför myndigheternas kontroll röjt

misstänkta brottslingar ur vägen. Konstitutionen förbjuder tortyr, men det förekommer ändå rapporter om misshandel i häkten. Konsekvensen av de brottsbekämpande organens återkommande kränkningar av de mänskliga rättigheterna har blivit att de breda folklagens förtroende för dessa är låg. Detta gäller särskilt för polismakten. Flera fall av polisvåld har dock tagits upp av domstol. Den framförda kritiken har också föranlett utbildningsåtgärder i syfte att minska förekomsten av polisbrutalitet.

Fängelseförhållandena i Ghana är under all kritik. Lokalerna är i undermåligt skick och många fångar lider av undernäring. De intagna är i stor utsträckning beroende av att anhöriga förser dem med förnödenheter. Korrupcion är vanligt förekommande. Det finns tecken som tyder på att regeringen har uppmärksammat problemen och strävar efter att komma tillrätta med desamma. Vissa faktiska förbättringar har också observerats. Ytterligare åtgärder försvåras av begränsade resurser.

Slaveri och slaveriliknande situationer förekommer. Situationen förvärras av dels det traditionella s.k. trokosisystemet inom vilket flickor och kvinnor överlämnas till präster som bot för en familjs synder, dels till följd av det faktum att det saknas en lag som uttryckligen förbjuder handel med kvinnor och barn.

4. Dödsstraff

Dödsstraff avkunnas fortfarande vid Ghana's domstolar, men några avrättningar har inte verkställts under senare år. I flera fall har dödsstraffet omvandlats till långvariga fängelsestraff. Trots detta lär det enligt uppgift finnas ett stort antal dödsdömda fångar i Ghanas fängelser.

5. Rättssäkerhet

Rättssäkerheten i Ghana betecknas som förhållandevis god. Domstolarna och advokatkåren är i princip självständiga i förhållande till den politiska makten. I flera fall har Högsta domstolen avkunnat domar som gått emot regeringen. Brist på resurser försvårar dock en oberoende ställning. Det finns således vissa exempel där rättsväsendets fullständiga oberoende i förhållande till den exekutiva makten ifrågasatts.

Under militärregimen avskaffades mycket av den tidigare gällande civila rättsordningen, men under nittioalet har denna återinförts. 1992 antogs en konstitution som garanterar befolkningen grundläggande fri- och rättigheter inom ramen för ett demokratiskt politiskt system. Parlamentet har vidare återinfört den s.k. *Habeas Corpus Act* från 1964, som ger domstolarna rätten att begära skriftlig redogörelse kring omständigheterna vid en arrestering samt att kräva domstolsförhandling. Enligt konstitutionen får en misstänkt kvarhållas i häkte under 48 timmar varefter denne antingen måste föras inför en domstol eller försättas på fri fot. Trots dessa regelverk förekommer det att personer

arresteras antingen på godtyckliga grunder eller för tämligen triviala brott och hålls i förvar under långa perioder utan domstolsprövning. Det finns uppskattningar som tyder på att så många som 20% av landets fångar sitter fängslade i väntan på rättegång. Delvis för att åtgärda denna situation har regeringen inrättat s.k. *Fast Track Courts*.

Själva rättegångsproceduren uppfyller i stort sett de krav som kan ställas på ett fungerande rättssamhälle, exempelvis rätt till försvarare och antagande om oskuld tills motsatsen bevisats etc.

Traditionella domstolar existerar parallellt med det officiella rättssystemet. De förstnämnda domstolarna ger lokala hövdingar och byråd rätten att tillämpa *Customary Law* inom den civilrättsliga sfären. Även om den traditionella rätten fortfarande har en stark ställning i Ghana har de sekulära rättsinstanserna under senare år vunnit mark i förhållande till traditionella diton.

The Commission for Human Rights and Administrative Justice (CHRAJ) inrättades 1993 i syfte att sprida kunskap om de mänskliga rättigheterna samt fungera som en institution till vilken offer för överträdelser av desamma skulle kunna vända sig. Kommissionen har sitt huvudkontor i Accra och därutöver 35 lokala kontor i landet. CHRAJ påtalar på eget initiativ eller efter individuella anmälningar myndighetsmissbruk inom rättsväsendet och sprider information om vilka rättigheter medborgarna kan kräva i kontakt med polis och domstolar. Kommissionen har formellt sett en stark ställning i det att den är oberoende från statsmakten och dess beslut i enskilda ärenden är bindande. Således fungerar CHRAJ som en ombudsmannaliknande organisation. Kommissionen beskrivs ofta som en effektiv instans givet de begränsade resurser som står till dess förfogande.

6. Personlig frihet

Det finns inga uppgifter om godtyckliga frihetsberövanden på politiska grunder. Föregående år har det dock hänt att journalister kvarhållits på vaga grunder, men detta synes bli ovanligare. Det förekommer även godtyckliga arresteringar och husrannsakingar utan tillstånd trots ett konstitutionellt förbud mot godtycklighet i maktutövningen härvidlag. Det finns inga restriktioner för resor inom och utom landet. Det förekommer dock emellanåt uppgifter om att poliser använder vägkontroller för att tillskansa sig mutor.

7. Straffrihet

Det förekommer incidenter för vilka ordningsmakten inte ställs till svars. Det har tidigare inte heller skett några utredningar av militärens övergrepp under militärdiktaturen mellan 1981-1993. President Kufuor har dock initierat en kommission – *National Reconciliation Commission* – med uppgift att undersöka militärens kränkningar av de mänskliga rättigheterna under militärdiktaturen.

Modellerad efter motsvarande kommission i Sydafrika fungerar kommissionen ingalunda som en domstol utan kan enbart utdöma kompensation till offer där den finner så lämpligt. Inrättandet av kommissionen har inte varit helt okontroversiell med tanke på det förra regeringspartiets, d.v.s. den nuvarande oppositionens, koppling till den tidigare militära regimen.

8. Yttrande- och mediafrihet m.m.

Den nationella radion och televisionen samt de två ledande dagstidningarna (*Daily Graphic* respektive *Ghanaian Times*) är alltså regeringskontrollerade, men det finns ett flertal privatägda tidningar, tidskrifter och radiokanaler. Det finns även privata TV-kanaler. Tillgång till kabel-TV och internet inskränks inte av myndigheterna. Den journalistiska friheten är därför hög och utvecklingen härvidlag är positiv. Detta gäller även för den journalistiska friheten vid de medium som kontrolleras av statsmakterna. Under presidentvalskampanjen i slutet av år 2000 tilldelades kandidaterna likvärdig sändningstid i såväl TV som radio.

Det har tidigare förekommit rapporter om journalister som har trakasserats, men tendensen verkar vara att dylika trakasserier blir allt ovanligare. Denna tendens förstärks dessutom av att regeringen under 2001 försvårade möjligheterna att åtala journalister för ärekränkning, något som dessförinnan varit vanligt förekommande.

Konstitutionen garanterar förenings- och mötesfrihet. Politiska partier måste vara nationellt representerade för att ackrediteras av valkommissionen. I princip skall även alla andra föreningar och enskilda organisationer registreras, men detta synes vara en enkel administrativ rutin.

Konstitutionen garanterar även religionsfrihet. Det förekommer inte några uppgifter om systematisk diskriminering på religiösa grunder. Vid sidan om kristna och muslimer är animistiska trosuppfattningar vanligen förekommande. Ghana har också vidtagit åtgärder för att öka den interreligiösa förståelsen. Dessa åtgärder har varit påkallade i ljuset av att det då och då förekommer handgripliga motsättningar mellan företrädare för olika trosuppfattningar.

9. De politiska institutionerna

Den ghananska konstitutionen från 1992 bygger på en maktbalans mellan statens olika organ. Exekutiven leds av presidenten som väljs för en period av fyra år med möjlighet till ett återval för ytterligare fyra år. Det folkvalda enkammarparlamentet har 200 platser. Vidare föreskriver konstitutionen en från påtryckningar oberoende dömande makt. Dessutom finns ett antal oberoende kommissioner som exempelvis CHRAJ.

Genom president- och parlamentsvalet i december 2000 tog Ghana ytterligare ett viktigt steg i konsolideringen av ett demokratiskt styrelseskick och skapandet av en demokratisk politisk kultur. Valet resulterade i ett maktskifte. President Rawlings som styrte Ghana sedan 1981, först som militärdiktator sedan som demokratiskt vald president för partiet *National Democratic Congress* (NDC), överlämnade i januari 2001 makten till presidentvalets segerherre John Kufuor från *New Patriotic Party* (NPP). Kufuor besegrade i valet NDC:s kandidat, Rawlings vicepresident, Atta-Mills. NPP lyckades även avgå med segern i parlamentsvalet. Efter detta maktskifte innehar det regerande partiet NPP 100 platser, NDC 92 medan de resterande 8 delas mellan två mindre partier.

Män och kvinnor har samma ställning i fråga om valbarhet till de politiska institutionerna. Kvinnor har haft rösträtt och varit valbara sedan 1954. I praktiken är dock kvinnorna underrepresenterade i det politiska livet.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Fackföreningar verkar fritt men måste genomgå en registreringsprocess hos myndigheterna. Statsmakten har således en möjlighet att neka registrering, men inga uppgifter tyder på att detta har förekommit. Andelen av arbetskraften som är medlemmar i en fackförening är dock lågt och i avtagande. Under de senaste åren har det inte förekommit några trakasserier av aktiva fackföreningsledare.

Förhandlings- och strejkrätten är lagstadgad. Den kollektiva förhandlingsrätten sker delvis inom ramen för ett korporatistliknande system där regering, arbetstagare och arbetsgivare förhandlar. Strejker får bara genomföras när regeringen bedömer att medling är utsiktslöst, men inga uppgifter om repressalier vid olagliga strejker har förekommit.

Den finns en arbetsrättslig lagstiftning som reglerar arbetstider och säkerhetsföreskrifter och i den formella sektorn är arbetsförhållandena ordnade. Problemen återfinns framförallt i ekonomins ryggrad - den informella sektorn. Här är lönerna ofta lägre än den fastställda minimilönen, arbetstiderna längre och säkerhetsrutinerna sämre. Barnarbete är – trots ett förbud - vanligt. Ofta sker barnens arbetsinsats inom ramen för mindre familjeföretag. Även tvångsarbete och slaveri förekommer. Kvinnor i norr som anklagats för häxkonster förvisas till speciella läger där tvångsarbete ibland kan förekomma. Trokosisystemet är också en form av slaveri.

Den ghananska staten har vidtagit vissa åtgärder för att minska förekomsten av barnarbete. Regeringen har ratificerat ILO:s konvention 182 om ett förbud av

de värsta formerna av barnarbete och samarbetar med ILO på fältet i syfte att minska antalet barnarbetare.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Enligt uppgifter från *Human Development Report* år 2000 saknade omkring 50% av ghananerna tillgång till sjukvård. Mödra- och barnadödligheten i samband med förlossning har ökat marginellt de senaste åren. Det finns dock en positiv utveckling vad gäller medellivslängd för såväl män som kvinnor.

12. Rätten till utbildning

Ghana ligger bättre än genomsnittet för subsahariska Afrika inom många statistikparametrar i fråga om mänsklig utveckling, inklusive hälsa och utbildning. Inom utbildningsområdet ligger Ghana också förhållandevis bra till i ett panafrikanskt perspektiv. Grundläggande skolgång är gratis i teorin, men i praktiken är olika former av skolavgifter mycket vanliga med följden att många barn aldrig får möjlighet till skolgång. Flickorna är färre än pojkarna på alla utbildningsnivåer och skillnaderna ökar härvidlag i takt med utbildningsnivå. 65% av männen och 37% av kvinnorna är läskunniga enligt *Human Development Report* för år 2000.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Med tanke på att landet har en BNP/capita inkomst som enligt officiella data ligger runt 320 USD är levnadsbetingelserna generellt sett svåra.

Den nya regeringen för en relativt liberal ekonomisk politik och vill etablera en i grunden marknadsstyrd ekonomi. I takt med att subventioner på vad som tidigare ansetts vara offentliga nyttigheter som exempelvis vatten och el avvecklas drabbas fattiga människor mycket hårt, åtminstone på kort sikt. Omställningen från det tidigare starkt statskontrollerade samhället och den ekonomiska strukturanpassningen har också lett till ökad arbetslöshet. Särskilda program bedrivs för att slussa över de många tidigare statligt anställda till det växande privata näringslivet. Reformpolitiken kan sägas ha varit framgångsrik på det nationella planet, men för enskilda medborgare har den ofta inneburit försämringar med utbredd fattigdom och misär som följd.

Regeringens målsättning är att Ghana skall vara ett afrikanskt medelinkomstland före år 2020. Liberaliseringsåtgärderna bedöms av regeringen som centrala för att uppnå denna målsättning.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

14. Kvinnans ställning

Ghana har ratificerat kvinnokonventionen. Dessutom är diskriminering av kvinnor förbjuden i grundlagen. Detta till trots hindrar sedvänjor och sociala

normer ofta kvinnor från att effektivt kräva sina rättigheter. CHRAJ har konstaterat att diskriminering av kvinnor i olika sammanhang är vanligt förekommande, särskilt på landsbygden där exempelvis arvs- och äganderätten ofta förnekas kvinnor.

Välutbildade kvinnor i städerna har i vissa fall framträdande positioner inom administrationen eller näringslivet. Det finns också flera väletablerade kvinnoorganisationer med en central roll för information och utbildning. Ändå återstår mycket att göra för att uppnå en jämnare fördelning i samhället mellan män och kvinnor. Detta gäller inte minst i det politiska livet. Kvinnor har haft rösträtt och varit valbara sedan 1954, men väldigt få kvinnor innehar förtroendeposter inom politiken.

Det finns ingen uttrycklig diskriminering mot kvinnor inom utbildningsväsendet, men familjeekonomin och sedvänja bidrar till att andelen flickor är lägre än motsvarande andel pojkar på alla utbildningsnivåer.

Våld mot kvinnor är ett omfattande problem. Vid våld inom äktenskapet tenderar polisen att avstå från att ingripa. En del av övergreppen mot kvinnor förklaras av traditionella sedvänjor. I den norra delen av landet är exempelvis tron på häxor än i dag en realitet. Kvinnor som anklagas för att vara häxor förvisas till särskilda "häxbyar" där tvångsarbete kan förekomma.

Kvinnlig omskärelse är också traditionellt förekommande i vissa delar av landet. Mellan 10-30 % av landets kvinnor uppskattas ha genomgått denna procedur. Frågan debatteras dock och det bedrivs information i syfte att begränsa förekomsten av ingreppet. Allt fler traditionella ledare har offentligt förkastat ingreppet. Sedan 1994 är kvinnlig omskärelse också straffbart.

Regeringen har vidtagit vissa åtgärder för att komma till rätta med övergrepp mot kvinnor. 1998 antogs en lag som förbjuder det s.k. trokosisystemet, ökar skyddet för kvinnor anklagade för häxkonster, ökar straffet för våldtäkt och förbjuder framtvingade äktenskap. Det finns ännu ingen lag som uttryckligen behandlar sexuella trakasserier. Inte heller finns det någon lag som specifikt berör handel med kvinnor och barn, vilket är en omfattande verksamhet i Ghana. Människohandlare kan således inte ställas till svars för "människohandel". Däremot kan personen eller gruppen i fråga åtalas för andra brott i samband med människohandeln.

15. Barnets rättigheter

Ghana ratificerade tidigt FN:s barnkonvention. Landet arbetar också aktivt med att förbättra barnens levnadsbetingelser genom att bl.a. försöka realisera de föresatser som identifierats i barnkonventionen. Ett program för implementeringen härav har nationell prioritet och bedrivs i samarbete med multi- och

bilaterala biståndsgivare. Vidare har en *Plan of Action on the Elimination of Child Labor* nyligen tagits fram i samarbete med ILO.

De s.k. *trokosisystemet* har uppmärksamrats en hel del i MR-sammanhang. Trokosi innebär att unga flickor överlämnas av sin familj såsom slavar i fetischtempel för att sona ett brott som begåtts av en familjemedlem. Flickorna uppfattas därefter som tempelprästens egendom. Företeelsen är främst utbredd bland ewefolket i den norra delen av landet. Trokosi är formellt förbjudet. CHRAJ och det civila samhället arbetar vidare med upplysningskampanjer i syfte att få stopp på företeelsen.

Ghana är både mottagare, ursprungs- och transitland för handel med kvinnor och barn. Orsaken till detta står till viss del att finna i det faktum att det saknas en specifik lag som entydigt kriminaliserar människohandeln. Inom ramen för de krafttag för att bekämpa förekomsten av människohandel som nu tas inom ramen för den regionala samarbetsorganisationen ECOWAS har Ghana förbundit sig att upprätta en *National Commission on Trafficking*.

16. Olika befolkningsgrupper situation

Diskriminering baserad på ras eller religion är förbjuden enligt Ghanas konstitution. Någon statsunderstödd diskriminering utefter etniska eller religiösa linjer förekommer inte. Däremot finns både religiösa (traditionella, kristna och muslimska trosuppfattningar) och etniska (främst i den norra delen av landet) motsättningar som med jämna mellanrum utmynnar i våldsamheter. Staten har konsekvent propagerat för en ömsesidig förståelse för olika etniska och/eller religiösa bakgrunder. Särskilda mekanismer har också etablerats för att hantera utbrott av etniska eller religiösa våldsytttringar. Sedan mitten av 90-talet finns ett *Permanent Peace Negotiating Team* med uppgiften att medla vid uppblossande av kriser av etnisk och/eller religiös karaktär. Dessa åtgärder till trots har det förekommit etniska motsättningar i den norra delen av landet under året som gott.

17. Homosexuella

Det finns ett lagstiftningsutrymme i strafflagen som skulle kunna åberopas för att bestraffa homosexuella handlingar även om orden "homosexuell" eller "homosexuell handling" inte explicit omnämns i detta utrymme. Lagen har inte tolkats som att innefatta homosexuella handlingar. Således förekommer inte åtal mot homosexuella på basis av deras homosexualitet.

18. Flyktingars rättigheter

Ghana har tagit emot ett förhållandevis stort antal flyktingar i den västafrikanska regionen och man har behandlat de asylsökande konventionsenligt. Flyktinggrupper kommer bl.a. från Liberia och Togo. Den ghananska

regeringen samarbetar med UNHCR när det gäller den humanitära assistansen till flyktinggrupperna.

19. Funktionshindrades situation

Konstitutionen garanterar de handikappades rättigheter och det finns inga rapporter om systematisk diskriminering av handikappade. Vidare finns i lagen fastlagda regler om handikappanpassning av offentliga lokaler. Mycket återstår att göra inom detta område och i praktiken hänvisas ofta de funktionshindrade till tiggeri. Det finns ett antal frivilligorganisationer som på olika sätt engagerat sig för de handikappade.

ÖVRIGT

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Förutom den ovannämnda kommissionen CHRAJ finns det i Ghana ett antal enskilda organisationer som arbetar med frågor rörande mänskliga rättigheter. Exempel härvidlag utgörs av *Ghanaalert* och *International Federation of Women Lawyers*.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området rörande mänskliga rättigheter

Projekt med anknytning till mänskliga rättigheter med olika inriktning ingår i de multilateralt och bilateralt finansierade biståndsprogrammen i Ghana. Bl.a. Danmark är en stor biståndsgivare till landet.